

Tanügyi jelentések újra sok kívánalmat tártak fel, minthogy azonban a tanügy helyzete a napi kérdések legégetőbbje, s minthogy e téren elhatározások előtt állunk, e kérdések érdemével csak egy későbbi időpontban foglalkozhatunk.

A fenti ismertetés kétségtelenné teszi, hogy főtanácsunk ez uttal is érdemes munkát végzett, — kövesse Istennek áldása annak tevékenységét.

EGYHÁZI IRODALMUNK 1925-BEN.

Irodalmi társaságunk elnöksége elhatározta, hogy ezután minden évi közgyűlés elébe összefoglaló jelentést terjeszt, amely a lehető hű tüköre legyen egy lefolyt év egyházi irodalmi mozgalmainak. Ennek célja egyfelől az, hogy íróink irányt és buzdítást kapjanak a további munkálkodásra; másfelől pedig az, hogy minden év egyházi irodalmáról egy képet állítsunk egybe a leendő egyházi irodalomtörténet számára. Ugyanis egyházi irodalomtörténetünk eddig nincsen. Ez teljesen parlagon hagyott mező egyházi életünkben. Íróinknak nevei s munkáiknak a címei kisebb-nagyobb pontossággal fel vannak jegyezve egyháztörténelmünk lapjain, de azoknak bizonyos szempotok szerint való feldolgozását és értékelését nélkülözni vagyunk kénytelenek. Ennek tulajdonítható, hogy egyházi irodalmunk szétfolyó. Nem egységes mederben halad s inkább az ötletek után indulunk.

Azt hiszem, nem szükséges itt az irodalomnak az egyházi életben való jelentőségéről beszélni, különösen ma. Hiszen mindnyájan jól tudjuk, hogy mennyire el vagyunk zárva azoktól a külső forrásoktól, amelyeknek életadó vizéből koronkint megnyíthatnók szomjas lelkünket. Ugy hogy teljesen a magunk erejére s egymás gyámolítására vagyunk utálva. Nincsen az a teremtő elme, amely a maga erejéből mindig újat tudna létrehozni, amint nincsen olyan örökké égő lámpa, amelybe koronkint friss olajat nem kellene tölteni. Gondolatainknak, szellemi termékeinknek kicserélése, egyik a másikkal való közlése az egyik út, amelyen ismereteinket gyarapíthatjuk, lelki tárházunkat gazdagíthatjuk. A lelkészköri felolvasások és lelkészi továbbképzők is ezt a célt szolgálják. De amíg ezek évenként egyszer vagy legfennebb kétszer tarthatók s e mellett túlságos költségesek is: addig irodalmi úton gyakrabban és olcsóbban érintkezhetünk egyik a másikkal. Ha tehát a rohanva haladó világtól elmaradni nem akarunk, ha azt a szent ügyet, amelynek szolgálatába állottunk, kellő rákészültséggel és mindig fokozódó erővel kívánjuk szolgálni: akkor az egyházi irodalmat művelnünk kell. Az egyházi irodalom az egyház vérkeringése. S a

vérkeringés szabályos működésétől függ az egész szervezet egészséges élete és fejlődése. Megérdemli hát a mi egyházi irodalmunk is, hogy avval önállóan és részletesebben foglalkozzunk.

I. Tudományos irodalmi termékeink.

Önállóan megjelent művek.

Tudományos téren az elmúlt év javára írható mű Dr. Borbély Istvánnak: „A mai unitárius hitelvek kialakulásának története” c. könyve, amely az Unitárius Irodalmi Társaság szakkönyvtárának I. kötete gyanánt jelent meg. Ez a könyv a Budapesten megjelenő Prot. Szemle 1926. évi márciusi számában a dr. Révész Imre szakavatott tollából olyan méltánylásban és elismerésben részesült, aminőt tudomásom szerint, unitárius irányú mű ref. kritikustól eddig elé nem kapott. Révész a többek között ezeket mondja róla: „A munka elsőrendű forráskutatáson alapúl, minden sorából látszik, hogy egy bonyodalmas tárgy körében már teljes, otthonos biztonsággal mozgó tudós műve, akinek másod-harmad rendü eszmei elágazások néha csak hajszálfinom eltéréseinek fölismerésére is iskolázott szeme van. Avatott kalauzolásával szokatlanul gazdag és színes, mozgalmas és vonzó betekintést nyerünk a XVI. sz. magyar és lengyel, német és olasz vallási szabadgondolkozóinak forrongó, tarka és emberileg egészben véve igen rokonszenves lelkivilágába.” Valóban ez a könyv nagy nyeresége egyházi irodalmunknak, amelyet, aki egyháztörténelmünkkel behatóbban kíván foglalkozni, nem nélkülözhet. Igen szerencsésnek tartom, hogy szakkönyvtárunkat ilyen becses művel indíthattuk be. Azonban ez még csak a XVI. sz. hittantörténeti anyagát öleli fel. Igaz, hogy ez a leggazdagabb e tekintetben. De azért nagy érdeklődéssel várjuk a következő korok rejtett anyagának is a kibányászását.

Ugyancsak ez év termése közé számítható dr. Kiss Eleknek „A vallás és erkölcs unitárius nézőpontból” című dolgozata, amely tulajdonképpen az Unitárius Irodalmi Társaság egy korábbi pályázatán nyert díjat, de a Ker. Magvető ez évi I. és II. számaiban jelent meg, ahonnan szerző külön lenyomatot készíttetett róla. Igen érdekesen fejti ki a vallás és erkölcs viszonyát általában. Kár, hogy az unitárius szempontot csak érinti, de annak a vallás és erkölcsre vonatkozó speciális jelentősége nincsen benne a kívánt részletességgel feldolgozva. De így is a probléma mélységéke betekintést enged.

II. Gyakorlati irányu dolgozatok.

A gyakorlati téren Bölöni Vilmos sz.-udvarhelyi lelkésznek jelent meg 15 egyh. beszéde. Sok szép gondolata, magasan szárnyaló eszméi vannak az írónak, aki e mellett széleskörű olvasottsággal is rendelkezik. Kár, hogy dagályos és idegen

szavakkal túlságosan tarkázott irálya elburkolja a gondolatokat s azoknak még az olvasását is nehezéssé teszi. De, mint a bányákban, fáradtsággal és munkával, kincseket lehet találni, e beszédek olvasása is szellemi gyarapodást jelent.

Vári Albert imádságos könyvet adott ki magánhasználatra, amelynek célja az imádság mellett a keresztényi eszményeknek a lelkekbe és az életbe való átvittele.

Útő Lajos sz.-kereszturi lelkész Urvaországai beszédekkel gazdagította egyházi irodalmunkat. A beszédek elütnek az általunk megszokott urasztali agendáktól. Bennük a költői és leírói elem van túlsúlyban, úgy hogy ez sokszor a vallási és erkölcsi tartalom rovására megy. Ha ilyen alakban mások nem is használhatják, de mindenkinek értékes olyasmányúl szolgálhat.

Dr. Csiki Gábor: „Hiszek egy Istenben” c. könyve, egy szépen megírt, élvezetes és kedves hiterősítő mű.

Dr. Kiss Elek: „Unitárius hit- és erkölcsstan a nagy közönység használatára” c. műve is a múlt év termése, amely rövidesen el is fogyott s most a II-ik kiadáson fáradozik.

Úrmösi József h.-szentpáli lelkész: „Egyház szertartásaink reformja” című művében mutat rá szertartásaink hiányaira és ad megszívlelni való javaslatokat, azok vonzóbbá és bensőségesebbé tételére.

Ide sorozható *Dr. Kiss Eleknek*: „Forgácsok angliai útból” című füzeté is, amelyben angliai élményeiről számol be a szorgalmas író és *Balázs András* sz.-derzsi lelkész „Beszélgetés egy hívővel” c. missiói dolgozata. Nem hagyhatom említés nélkül az unitár. ker. Népnaptárt, amely *Báró József* szerkesztésében s az udvarhelyi egyházkör lelkészei kiadásában jelent meg. A naptári rész mellett sok építő olvasmányt is tartalmaz, amely minden támogatást megérdemel.

III. Tankönyvek.

Ezen a téren a *Bencédi Pál* nevével találkozunk, kinek „Hit és Erkölcsstan” c. műve, amely szintén Irodalmi Társaságunk egy korábbi pályázatán pályadíjat nyert, a múlt évben jelent meg s amely nagy hiányt pótolni van hivatva népevelésünkben.

IV. Folyóiratok, lapok.

A Ker. Magvető, amely már 58-ik évfolyamát járja, három havonként 3 ív terjedelemben rendszeren megjelent, közölve tanulmányokat, irodalmi értesítőt, nekrológokat és különféle apróságokat. Az eddig megjelent füzetekben különösen kiemelkedik *Péterfi Dénesnek* „Emlékek” című dolgozata, amely a néhai szárnyaló szellemét és gyönyörű írásművészetét tükrözi vissza. Ezenkívül a sz.-kereszturi főgimnáziumban 1925 május

24-én tartott jóltevők emlékünnepevényén és a kolozsvári főgimnáziumban 1926. június 3-án tartott isk. felügyelő gondnoki és tanári beiktató ünnepélyen mondott beszédeket is hozta.

Az *Unitárius Közlöny*. Dr. Kiss Elek, Pap Domokos, Pálffi Márton, dr. Varga Béla szerkesztésében szintén havonként pontosan megjelent. Mint a D. F. egyesület hivatalos közlönye, a társadalmi szervezkedés és a misszió ügy előmozdításával igen jó szolgálatot tett. Sajnos, hogy a nép nyelvén írni tudó íróink ritkán értékesítik Istentől kapott talentumaikat. A Közlöny hivatása a népies irány szotgálata s meglehetősen nagy eljeredettségenél fogva, népünk olvasási kedvét is még nagyobb mértékben fokozhatná.

Az „Unitárius Egyház” a sz.-kereszturi lelkész kör tulajdona. Szerkeszti *Útő Lajos* sz.-kereszturi lelkész. Ez is havonként pontosan megjelent. Egyházunk közéletét, az istentiszteletek reformját, a vallástanítást, a vasárnapi iskolázást, egyházi fegyelmézést, a szószék hatását stb. illető hasznos megbeszéléseket tartalmazott, amelyek, ha kellő mederben folynak és a személyeskedést kerülük, csak javára válhatnak a köznek. „Tárca” rovatában felolvasásokat is közölt. Nagyobb cikke dr. Kiss Eleknek: „Teendők az egyházi élet körében”.

Az „Unitárius Szószék”. Az egyetemes lelkész kör tulajdona. Szerkeszti Balázs András sz.-kereszturi lelkész. A folyó évben eredeti rendeltetésétől eltérően, a lelkész kör határozata folytán, a Székelykeresztúron 1925. szept. 1—3. napjain tartott lelkészi továbbképzőn elhangzott előadásokat tartalmazza egy kötetben. Igen értékes dokumentuma ez a kötet f. évi egyházi irodalmunknak. Vannak benne tudományos irányú, mélyen szántó tanulmányok és a gyakorlati életre vonatkozó dolgozatok. Még sem volna kívánatos, hogy ez az eljárás állandósuljon. A Szószék a gyakorlati iránynak állott a szolgálatában eddig is. Ennek az ágnak a művelésére feltétlen szükség van ezután is. Nagy kár volna ezt kiszorítani s egyes gyakorlati íróinktól a teret elvenni. De másfelől a Szószéket inkább csak lelkészeink olvassák, akik nagy részben hallották azokat az előadásokat. Így a nagy közönségre nézve, úgy szólván véka alá vannak rejtve. Ezek a Ker. Magvető irányához tartoznak természet szerint. Annak gyakoribb megjelenését kellene valamiképpen eszközölnünk, mert tény, hogy mai terjedelmében nem bírja a részére termelt dolgozatokat.

Még a megelőző évben megindult s a folyó évben tovább folytatódott az „Unitárius könyvtár” című sorozatos vállalat, amelyet dr. Borbély István szerkeszt Irodalmi Társaságunk kiadásában. Eddig elé 11 füzet jelent meg belőle, u. m.: 1. Dr. Borbély István: Jókai emlékezete. 2. Versényi György: Kriza J. emlékezete. 3. Parker—Péterfy: Jézus Krisztus. 4. Ferencz József: Emlékeimből. 5. Dr. Gál Kelemen: Péterfi Dénes. 6. Gagyhy Dénes: Dávid Ferencz. 7. Vári Albert: „Miért vagyok én unitárius?” 8—9. Gálfi Lőrincz: A jelenkor Jézusa. 10—11. Vári Albert: Berde Mózsás. Ennek a vállalatnak az iránya még

nincs teljesen kialakulva. Vannak benne mélyen szántó tudományos dolgozatok, amelyek egyáltalában nem valók a köz-nép kezébe. Viszont vannak teljesen népies irányú dolgozatok is. Gondolatom szerint a tudományos irányú dolgozatok vagy a Ker. Magvetőbe, vagy amennyiben nagyobb terjedelműek, Irodalmi Társaságunk szakkönyvtárába valók. Ez a sorozat külső formájánál, clcsóságánál fogva alkalmas arra, hogy a népnek nagyobb rétegeit is bejárja. Azért én benne népies, missziói irányzatú dolgozatokat közölnék első sorban.

Meg kell itt emlékeznem még a főt. püspök úr 90 éves évfordulója alkalmából elmondott beszédekről, melyeket dr. Boros György főjegyző állított egybe és a sz.-kereszturi vendiák találkozó alkalmából kiadott Albumról, melyet Péter Lajos tanár szerkesztett. Az első a főt. püspök úr, az utobbi a sz.-kereszturi főgimnázium iránt táplált szeretetünkről és ragaszkodásunkról állított szép és maradandó emléket.

Végül dr. Gál Kelemennek a különböző lapokban és külső folyóiratokban megjelent egyházpolitikai és pedagógiai cikkeire, tanulmányaira mutatok rá, amelyek minden időben hű tükrei lesznek az iskolák érdekében folytatott küzdelmeinknek s amelyeket méltán sorozhatunk a mi egyházi irodalmi termékeink közé.

Mélyen tisztelt közgyűlés! Nem sok az, amivel beszámolhattam. Azt sem mondom, hogy minden virágot e kis csokorba beleköthettem. Ha vagy egyet tévedésből vagy feledékenységből kihagytam volna, kérem figyelmeztessenek rá jó akarattal s én azonnal kész örömet pótolom a mulasztást. De bármily kicsiny legyen az eredmény, az reánk nézve éppen olyan kedves, mint a nagy egyházak fényes és új irányokat jelentő eredményei. Szegény ember még jobban szereti és megbecsüli kis birtokát, mint a gazdag messze kiterjedő mezőit. Különben, a mi számunk csekélységét és eszközeink fogyatékoságát tekintve, egy év irodalmi termésével meglehetünk elégedve. Adja Isten, hogy évről-évre fokozódó eredményekről adhassunk számot!

Azonban itt némi aggodalmaimat sem hallgathatom el. A nyomdák rettenetesen megdrágultak. A szellemi termékek megjelentetése napról-napra nehezebbé válik. Félek, hogy ez a körülmény megbénítja a mi irodalmi törekvéseinket is. Nagy összetartásra, erős szervezésre és lelkes áldozatkészségre van szükségünk, hogy a mindennapi kenyér mellett lelki táplálékunkról is gondoskodhassunk. Pedig előttem minden betű szent és tiszteletre méltó ami vallásunkat mélyíti és terjeszti s egyházunk javát és előhaladását munkálja. Csak a gyilkos betű, ami kedvet és ambíciót öl, vagy ami széthuzást s destruktíót terjeszt, az megvetni és üldözni való.

Végezetül két baráti kéréssel fejezem be rövid jelentésemet. Az igazság és szeretet vezesse mindig tollunkat! A mai drága nyomdai viszonyok között csak legjobb dolgozatainkat igyekezzünk nyilvánosságra hozni. Kérem jelentésem szives tudomásul vételét.

Vári Albert.

ID. ÜTŐ LAJOS.

(1833—1926.)

Mint folyam a tengerbe, olyan csendesen ment át e földi létből az örökkévalóságba. Letette a tisztos vénség földi koronáját, hogy felvegye azt a romolhatatlan koronát, amelyet bizonyára megad az Úr hűséges szolgálóinak. 44 évig szolgálta az evangélium ügyét a dombói egyházközségben. Ez a 44 év a legfényesebb bizonyoságtétel mellette. És bizonyoságtétel az az ékes és szép rend, az a jól megművelt szőlő, az az erkölcsi és vallási élet, amelyet 1910-ben szószékével együtt örökségül hagyott fiára s amely a dombói egyházközséget a legjobb hírű egyházközségek közé emelte. *Kisgyörgy József* szolgatársával együtt szervezték azt a dalkört, amely azóta országos hírnévre tett szert. Nem a nagyhangú és lármás pásztorok közül való volt, hanem a csendes és zajtalan munkás, ki a saját lelkiismeretének nyugalmaiban keresi és találja meg hűsége minden jutalmát.

Nyugalomba vonulása óta családjában és családjának élt, amelyet 60 évnek derűje és boruja tett kedvessé előtte. Szemei látták Istennek sok áldását, de voltak veszteségei is. Ő mindig ugyan az alázatos szívű s Isten akaratában megnyugvó szolga maradt. Hosszu élete az igazi jellemnek és becsületnek tüköre. Életében tisztelet, halála után hálás kegyelet övedzi nevét.

V. A.

DEÁK MIKLÓS.

(1861—1926.)

Á szép Nyikó völgyének magasan szárnyaló pacsirtája elhallgatott. Mint derült égből a villámcsapás, olyan váratlanul némult el ajkán az Isten ígéje. Mint katona az őrállomáson, ott állott még élete utolsó napján is a székelyszentmihályi szószéken, ahonnan olyan hosszú időn keresztül profétai lélekkel s ihletett ajkakkal tüzelte drága székelyszentmihályi testvéreit az istenországba követésére. Azok közé a lelkipásztorok közé tartozott, akik megértették a népet s akiket megértett és szeretett a nép is. Alig van az evangéliumnak egyházunkban zengzetesebb szavu hirdetője, mint ő volt. A madaraktól és virágoktól tanulta